

Wyrok z dnia 30 września 2004 r., IV CK 713/03

Postanowienie statutu spółki akcyjnej uzależniające ważność uchwał od uczestnictwa w walnym zgromadzeniu reprezentanta Skarbu Państwa dysponującego jedną imienną, uprzywilejowaną akcją jest – jako sprzeczne z art. 20 k.s.h. – nieważne.

Sędzia SN Iwona Koper (przewodniczący)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

Sędzia SN Kazimierz Zawada

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa przeciwko Cukrowni M. SA w M. o ustalenie nieistnienia uchwał walnego zgromadzenia, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 30 września 2004 r. kasacji strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 6 czerwca 2003 r.

oddalił kasację i zasądził od strony powodowej na rzecz strony pozwanej kwotę 5400 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 30 grudnia 2003 r. Sąd Okręgowy w Toruniu, uwzględniając wytoczone na podstawie art. 189 k.p.c. powództwo Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa przeciwko Cukrowni "M." S.A. w M., ustalił nieistnienie uchwał podjętych w dniu 10 października 2002 r. przez nadzwyczajne walne zgromadzenie akcjonariuszy pozwanej spółki. Sąd ustalił, że pozwana spółka powstała w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego, a jej założycielem jest Skarb Państwa, który ma 20,5 % kapitału zakładowego, składającego się z 5 500 000 akcji imiennych, a ponadto dysponuje jedyną imienną akcją serii A, z którą wiążą się statutowo określone przywileje. Paragraf § 23 ust. 3 statutu stanowi, że dla ważności uchwał walnego zgromadzenia wymagane jest uczestnictwo w

zgromadzeniu reprezentanta Skarbu Państwa do czasu dysponowania przez niego akcją imienną serii A.

W dniu 10 października 2002 r. w siedzibie spółki odbyło się nadzwyczajne walne zgromadzenie akcjonariuszy, o zwołaniu którego i przewidywanym porządku obrad akcjonariusze byli uprzednio zawiadomieni, zgodnie z postanowieniami statutu. Na zgromadzeniu obecnych było 3 478 088 akcji uprawnionych do głosowania, stanowiących 63,23% kapitału, nie brał w nim udziału przedstawiciel Skarbu Państwa. Zgromadzenie podjęło uchwałę o wyborze przewodniczącego oraz w przedmiocie wyrażenia zgody na zbycie zorganizowanej części przedsiębiorstwa spółki i na zbycie nieruchomości lub udziału w nieruchomości spółki.

Stwierdzając, że istotą sporu jest wykładnia postanowienia § 23 ust. 3 statutu, Sąd Okręgowy, stosując tzw. wykładnię obiektywną jako właściwą dla oceny postanowień tego statutu, uznał, że postanowienie to zawiera regulację dotyczącą kworum, bez którego nie może być podjęta żadna uchwała.

Rozważając zarzut strony pozwanej, że tego rodzaju postanowienie statutu, jako sprzeczne z art. 20 i 351 oraz 352 k.s.h., jest nieważne, Sąd Okręgowy stwierdził, iż § 32 ust. 3 statutu pozwanej spółki nie narusza wskazanych przepisów.

Sąd pierwszej instancji, oceniając skutki podjęcia zaskarżonych uchwał z naruszeniem postanowienia statutu regulującego kworum stwierdził, że uchwały te nie istnieją, co stanowi podstawę uwzględnienia powództwa opartego na art. 189 k.p.c. o ustalenie ich nieistnienia, skoro nie byłoby podstaw do ich zaskarżenia powództwem przewidzianym w art. 422 oraz w art. 425 k.s.h.

W wyniku apelacji strony pozwanej Sąd Apelacyjny w Gdańsku zaskarżonym wyrokiem z dnia 6 czerwca 2003 r. zmienił orzeczenie Sądu Okręgowego i powództwo oddalił. Sąd odwoławczy podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji zarówno co do dopuszczalności zaskarżenia na podstawie art. 189 k.p.c. tzw. uchwał nieistniejących, jak i dopuszczalności badania przez sąd ważności postanowień statutu, nawet po jego zarejestrowaniu, nie podzielił natomiast stanowiska tego Sądu co do rodzaju wykładni, jaka powinna być zastosowana dla ustalenia znaczenia § 23 ust. 3 statutu pozwanej spółki, jak również wyników tej wykładni oraz oceny ważności tego paragrafu statutu. Stwierdził, że skoro pozwana spółka ma charakter spółki "zamkniętej", właściwsza dla ustalenia znaczenia postanowień jej statutu jest tzw. wykładnia subiektywna, uwzględniająca wolę stron

i rozumienie przez nie statutu. Obie strony uważały, że § 23 ust. 3 statutu nie stanowi o kworum i Sąd Apelacyjny podzielił to stanowisko, uznając, że o kworum stanowi § 25 ust. 3 statutu, a § 23 ust. 3 wprowadził dodatkowy wymóg dla ważności uchwał. Podzielił też stanowisko strony pozwanej, że przywilej Skarbu Państwa, związany z posiadaniem przez niego tzw. złotej akcji, jest niedopuszczalnym uprzywilejowaniem tego akcjonariusza ponad granice określone w art. 351 i 354 k.s.h., wobec czego postanowienie statutu, jako naruszające art. 20 k.s.h., jest nieważne na podstawie art. 58 k.c., co doprowadziło do oddalenia powództwa.

W kasacji od powyższego wyroku, opartej na pierwszej podstawie wskazanej w art. 393¹ pkt 1 k.p.c., strona powodowa zarzuciła naruszenie art. 58 i 65 § 1 i 2 k.c. oraz art. 20, 304 § 4, art. 354 i 408 § 1 k.s.h. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, a także dokonanie w wyniku tego błędnej wykładni postanowień § 23 ust. 3 oraz § 25 ust. 1 statutu pozwanej spółki. Wnosiła o zmianę zaskarżonego wyroku i ustalenie nieistnienia kwestionowanych uchwał, a więc w istocie o oddalenie apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy stwierdzić, że wbrew stanowisku Sądów obu instancji, a także skarżącego, istotą sporu nie była wykładnia § 23 ust. 3 statutu pozwanej spółki, który ma treść jednoznaczną i nie budzącą wątpliwości, a zatem nie wymaga wykładni, koniecznej jedynie wówczas, gdy dosłowne brzmienie umowy (statutu) jest niejasne i bez zabiegów interpretacyjnych nie da się ustalić rzeczywistej woli stron. W rozpoznawanej sprawie jest jasne, że statut w § 23 ust. 3 wymaga dla ważności uchwał uczestnictwa w zgromadzeniu reprezentanta Skarbu Państwa do czasu dysponowania przez niego akcją imienną serii A, a zatem niewątpliwa jest w tym przedmiocie wola stron, co sprawia, że nie ma podstaw do poddawania tego postanowienia zabiegom interpretacyjnym w rozumieniu art. 65 k.c. Nie ma więc znaczenia trafny zarzut skarżącego, że Sąd Apelacyjny zastosował niewłaściwy rodzaj wykładni postanowień statutu pozwanej spółki, przyjmuje się bowiem, że treść postanowień organizacyjnych statutu spółki akcyjnej podlega wykładni obiektywnej, podobnie jak przepisy prawne. Charakter pozwanej spółki, na który powołał się Sąd Apelacyjny, nie daje podstaw do odstąpienia od tej zasady. Pozwana spółka nie jest typową spółką "zamkniętą", skoro jej akcje mogą być nabywane przez pracowników i plantatorów, a po upływie określonego terminu

mogą zostać zbyte bez ograniczeń. Taki charakter spółki nie uzasadnia zastosowania do postanowień jej statutu wykładni subiektywnej, mogącej mieć zastosowanie do typowej spółki zamkniętej.

W rozpoznawanej sprawie w istocie nie chodzi o wykładnię § 23 ust. 3 statutu pozwanej spółki, a zatem zasadność zarzutu naruszenia art. 65 k.c. w związku z art. 304 k.s.h. nie ma znaczenia. Sporna jest natomiast kwalifikacja prawna § 23 ust. 3, a więc ocena, czy w świetle odpowiednich przepisów prawa stanowi on regulację dotyczącą kworum na walnym zgromadzeniu, czy dodatkowy warunek ważności uchwał.

Kworum to udział w zgromadzeniu określonej liczby osób lub akcji, warunkujący zdolność zgromadzenia do podejmowania uchwał. Przepis art. 408 § 1 k.s.h., regulujący kwestie kworum, stwierdza, że walne zgromadzenie jest ważne bez względu na liczbę reprezentowanych na nim akcji, jeżeli przepisy ustawy lub statutu nie stanowią inaczej. Walne zgromadzenie jest zatem zdolne do podejmowania uchwał nawet przy obecności jednego tylko akcjonariusza dysponującego jedną akcją. Statuty mogą tę kwestię regulować inaczej. Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego, co trafnie zarzucił skarżący, regulacji kworum nie zawiera § 25 ust. 3 statutu pozwanej spółki, stanowiący, że uchwały w sprawach w nim wymienionych zapadają większością 3/4 oddanych głosów, jeżeli za uchwałą głosuje reprezentant Skarbu Państwa do czasu dysponowania akcją imienną serii A. Przepis ten dotyczy nie kworum, lecz głosowania, a ściślej wymogu kwalifikowanej większości głosów przy podejmowaniu określonych uchwał oraz dodatkowego wymogu podjęcia takiej uchwały, jakim jest oddanie za nią głosu przez reprezentanta Skarbu Państwa. Swoiste kworum wprowadza natomiast § 23 ust. 3 statutu. Z paragrafu tego wynika, że walne zgromadzenie jest zdolne do podejmowania ważnych uchwał tylko wówczas, gdy uczestniczy w nim reprezentant Skarbu Państwa dysponujący jedną akcją imienną serii A, co oznacza, iż dla możliwości podejmowania przez zgromadzenie ważnych uchwał wystarcza obecność tylko Skarbu Państwa z jedną akcją imienną serii A, natomiast nie wystarcza obecność żadnej liczby innych akcji, jeśli brak tej jednej. Takie warunki są charakterystyczne dla określania kworum, a zatem sporne postanowienia statutu należy rozumieć jako ustalające rodzaj kworum w rozumieniu art. 408 § 1 k.s.h.

Nie może budzić wątpliwości, że zaskarżone uchwały zapadły z naruszeniem powyższego postanowienia statutu, powstaje zatem kwestia ich zaskarżalności z

powołaniem się tylko na ten fakt. Powództwa przewidziane w art. 422 i 425 k.s.h. nie mogły mieć w tej sytuacji zastosowania tylko z tej przyczyny, że wskazane w art. 425 k.s.h. roszczenie o stwierdzenie nieważności uchwały dotyczy jedynie uchwał podjętych sprzecznie z ustawą, a w sprawie chodzi o uchwały podjęte sprzecznie ze statutem (statutowym, a nie ustawowym określeniem kworum). Przewidziane w art. 422 k.s.h. powództwo o uchylenie uchwały sprzecznej ze statutem wymaga natomiast istnienia dalszych przesłanek (godzenia w interes spółki lub pokrzywdzenia akcjonariuszy).

Nie ulega jednak wątpliwości, że zawarty w statucie wymóg co do kworum, normuje sposób działania walnego zgromadzenia spółki jako jej organu uprawnionego do składania w jej imieniu oświadczeń woli. Zgodnie z art. 38 k.c., który na podstawie art. 2 k.s.h. ma zastosowanie do spółek handlowych, spółka działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i statucie. Skoro zatem statut przewiduje możliwość podjęcia uchwały, która jest swoistym oświadczeniem woli jedynie przy istnieniu określonego kworum, to podjęcie uchwały przy braku tego kworum nie może być w ogóle uznane za złożenie oświadczenia woli przez osobę prawną jaką jest spółka akcyjna. Uchwałę taką należy uznać za nieistniejącą, co uzasadnia powództwo wniesione na podstawie art. 189 k.p.c. (por. stanowisko Sądu Najwyższego zajęte w wyroku z dnia 13 marca 1998 r., I CKN 563/97, OSNC 1998, nr 12, poz. 205, które jest aktualne także po wejściu w życie kodeksu spółek handlowych). Wykluczenie takiego powództwa w art. 425 § 1 k.s.h. odnosi się jedynie do sytuacji, o których mowa w tym przepisie, a więc do uchwał sprzecznych z ustawą, a nie do uchwał nieistniejących. Trafnie zatem Sądy obu instancji przyjęły dopuszczalność wniesienia w rozpoznawanej sprawie powództwa o ustalenie nieistnienia określonych uchwał zgromadzenia pozwanej spółki.

Rozważając zarzuty naruszenia art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 20 i 354 k.s.h. trzeba stwierdzić, że mimo podnoszonych w literaturze wątpliwości, należy dopuścić możliwość powoływania się akcjonariusza, także po zarejestrowaniu statutu spółki, na zarzut nieważności poszczególnych jego postanowień, choć niewątpliwie możliwość tę trzeba ograniczyć do szczególnie rażących przypadków niezgodności statutu z przepisami prawa bezwzględnie obowiązującymi. Wpis spółki do rejestru nie sanuje nieważnych postanowień jej statutu, a art. 425 § 4 k.s.h. dopuszcza możliwość podniesienia w każdym czasie zarzutu nieważności uchwały zgromadzenia, co należy stosować odpowiednio także do postanowień statutu.

Dopuszczalne było zatem dokonanie przez Sądy w rozpoznawanej sprawie oceny zarzutu nieważności § 23 ust. 3 statutu jako naruszającego art. 20 k.s.h. przez wprowadzenie nieuzasadnionego i sprzecznego z prawem uprzywilejowania Skarbu Państwa, związanego z posiadaniem jednej imiennej akcji serii A, określonej jako tzw. złota akcja. Pojęcie to nie jest kategorią normatywną, gdyż w prawie polskim instytucja ta nie została odrębnie uregulowana. Przyjmuje się, że oznacza ona szczególne uprzywilejowanie akcji w sposób, który umożliwia akcjonariuszowi pełną kontrolę nad podejmowaniem w spółce strategicznych decyzji. Kodeks spółek handlowych zezwala w art. 351-354 na wprowadzenie w statutach spółek akcyjnych akcji uprzywilejowanych oraz osobistych uprawnień dla indywidualnie określonych akcjonariuszy i określa ramy tych przywilejów. Przepis art. 625 § 1 k.s.h. dopuszcza możliwość uprzywilejowania akcji Skarbu Państwa co do głosu w wyższym stopniu niż określony w art. 352 k.s.h., jednak nie więcej niż pięć głosów na jedną akcję. Przywileje przyznane w statucie akcjom lub akcjonariuszom nie mogą naruszać tych przepisów, a przede wszystkim nie mogą zbyt silnie ograniczać interesów właścicieli akcji zwykłych i naruszać bezwzględnie obowiązującej zasady określonej w art. 20 k.s.h., zgodnie z którą wspólnicy albo akcjonariusze spółki kapitałowej powinni być traktowani jednakowo w takich samych okolicznościach.

Jak wielokrotnie wskazywał Europejski Trybunał Sprawiedliwości, uprzywilejowanie akcji państwa, które z reguły narusza zasadę swobodnego przepływu kapitału, jest dopuszczalne jedynie przy zachowaniu ściśle określonych wymagań (istnienie ważnych celów publicznych, a nie jedynie ekonomicznych, proporcjonalność tych celów, których nie da się osiągnąć w inny sposób, niedyskryminacyjny charakter przywilejów oraz istnienie gwarancji proceduralnych umożliwiających ich kontrolę) (por. m.in.: wyroki Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Komisja v. Francja, C-483/99 ECR Oficjalny Zbiór Orzecznictwa ETS 2002, s. 1-4781, w sprawie Komisja v. Portugalia, C-367/98, ECR 2002, s. 1-4731 oraz w sprawie Komisja v. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, C-98/01, nie publ.).

Uwzględniając powyższe zasady przy ocenie postanowienia § 23 ust. 3 statutu pozwanej spółki należy stwierdzić, że w sposób oczywisty narusza on nie tylko zasadę proporcjonalności i umiaru oraz jednakowego traktowania akcjonariuszy w takich samych okolicznościach, ale wręcz uniemożliwia normalne

funkcjonowanie spółki oraz jakiegokolwiek ustawowe i statutowe działania innych akcjonariuszy i realizowanie ich interesów, oddając Skarbowi Państwa pełną i całkowitą władzę, wykonywaną przez sam fakt uczestniczenia lub nieuczestniczenia, także bez żadnych powodów, w walnych zgromadzeniach. Takie uprzywilejowanie jednej akcji Skarbu Państwa sprzeczne jest z istotą spółki akcyjnej, w której możliwość wpływu na jej działalność powinni mieć wszyscy akcjonariusze stosownie do posiadanej wielkości kapitału, a ograniczenia tej zasady powinny mieścić się w określonych wyżej ramach. Przyjęcie w statucie omawianego uprzywilejowania akcji Skarbu Państwa prowadzi do tego, że spółka staje się faktycznie przedsiębiorstwem Skarbu Państwa z wprowadzającą w błąd nazwą spółki akcyjnej, którą faktycznie nie jest. Z tych względów tego rodzaju postanowienie statutu spółki należy uznać za nieważne na podstawie art. 58 § 1 k.c. jako wykraczające poza określone w art. 351 k.s.h. granice dopuszczalnego uprzywilejowania akcji i sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 20 k.s.h.

Sąd Apelacyjny nie naruszył zatem art. 58 k.c. ani art. 20 k.s.h., stwierdzając nieważność § 23 ust. 3 statutu pozwanej spółki, to zaś, że jako dopuszczalne granice uprzywilejowania powołał, obok art. 351 k.s.h., także art. 354 k.s.h., nie oznacza, że przyjął wprost, iż postanowienie statutu narusza także ten przepis. Nie ma to zresztą istotnego znaczenia, a zatem jedynie na marginesie można wskazać, że w zasadzie § 23 ust. 3 statutu wiąże przywileje z akcją, a więc powinien być oceniany na gruncie art. 351 i art. 352 k.s.h. Jednakże skoro zawiera także stwierdzenie, że w razie sprzedaży przez Skarb Państwa akcji traci ona wszelkie przywileje, charakter uprzywilejowania zbliża się do charakteru uprawnień osobistych, określonych w art. 354 k.s.h.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² k.p.c. oddalił kasację jako nieuzasadnioną.